

Gaál György

Délvidék – Vajdaság Trianonban ***Pusztába kiáltott érvek****Mivel próbált igazának nyomatékot adni****Versailles-ban a magyar küldöttség?**

Tisztázzuk már írásunk elején: mire jó ez a visszatekintés? Nem a határrevízió okán, népek uszítása, sovinszta ösztönök felkorbácsolása végett, s nem a régi Habsburg-világ újrateremtésének szorgalmazása érdekében. A történelem nem ismer retrográd folyamatokat. Európa ma az átjárható határookban gondolkodik, és írásunkkal nem mások nyugalmát akarjuk megzavarni, hanem saját nemzeti önbecslésünk számára akarunk új teret nyitni.

A becsület védelmében

Az első világháborúban elvérzett, két forradalommal (az őszirózsás, majd a proletárdiktatúra) megkínzott Magyarország béke delegációja 1920. január 27-én érkezett Franciaországba, és ott majd fél évet küzdött a magyar igazságért, mindhiába. Trianonban nem volt béketárgyalás, ott a már előre meghozott békediktátumot kellett a magyar delegációnak aláírni. Erre 1920. június 4-én került sor. Akik ott tárgyaltak, tudták, hogy

* A tanácskozáson elhangzott előadás bővített változata

süket fülekre találnak, mégis hatalmas anyaggal álltak ki a béketárgyalásra. Három terjedelmes, alaposan dokumentált és témakörökbe jól taglalt „védbeszéd” volt ez a mű, amellyel a halálraítélt, megcsonkított Magyarország becsületét védték szakszerűen, megalapozottan és kimerítően.

De miért tették ezt, ha a végeredmény már megváltoztathatatlan volt? Erről gróf Teleki Pál, mint tárgyaló fél ezt írta: „Amikor azt kérdezték tőlem, mint a békeküldöttség tudományos munkálatainak előkészítőjétől, miért írunk össze oly sok mindent, hiszen itt senki sem olvassa el, ezt válaszoltam: Tudom, hogy ma nem olvassák el, de egyszer majd elolvassák.”

Cholnoky Jenő dr., a békedelegáció másik tudományos munkatársa pedig így érvelt: „Magyarország védekezése azonban nem pusztában elhangzott szó, mert ha a veszedelem idején a Szövetséges és Társult Hatalmak le is kötötték szabad elhatározásunkat ellenségeinkkel kötött szerződésekkel, s így minket talán jobb belátás ellenére sem hallgathattak meg, szavunkat meg fogják hallani az egész világon, s a történelem ítélőszéke előtt bizonyosan mi leszünk a nyertes fél, és ha igazunkat elismerték, majd igazságot fog szolgáltatni nekünk a sors is.”

Olvassuk hát már egyszer, ha csak töredékesen is, nyolcvan év múlva itt, Vajdaságban. Nyolcvan éven át Trianon után az utódállamokbeli sajtóból, történelmi értekezésekből (Jugoszláviában, Romániában és Csehszlovákiában) a Habsburg-monarchiáról, a Szent István-i Magyarországról szakadatlanul csak rosszat, vagy semmit sem tudhatott meg az olvasó. Nyolcvan

éven át a vajdasági magyar ember agyába azt sulykolták, hogy a Monarchia a népek börtöne volt, hogy a német meg a magyar ember vad sovíniszta és kizsákmányoló elem, a szláv és román nemzet ősi ellensége volt.

Írásunkkal nincs szándékunkban azt a látszatot vagy hiedelmet kelteni, hogy a Habsburg-monarchia, illetve a Szent István-i Magyarország viszonyai ideálisak lettek volna. Ezt a trianoni magyar delegáció sem állította. Többször és több helyen is hangsúlyozták Telekiék, hogy a többnemzetiségű ország viszonyait javítani, modernizálni, fejleszteni kell, de rámutattak arra is, hogy az ezeréves együttélés gazdasági, jogi, politikai és kulturális alapjait nem lenne szabad megbontani, és új multietnikus államalakulatokat létrehozni, amelyekben a fennálló hibák csak hatványozódnak majd, és nem csitulnak. Ma már világos, hogy ebben is igazuk volt. A csehszlovák államközösség heves vádaskodásokkal, de vértelenül széthullott, a „testvérek” különválása Jugoszláviában pedig (mint a közelmúltban tapasztaltuk) borzalmas vérfürdőekkel, etnikai „tisztogatásokkal”, a vallási és nemzeti türelmetlenség felfokozásával ment végbe. És ez a folyamat, sajnos, nem ért véget.

Vita a szerb történelmi érvekkel

A háromkötetes, nagy terjedelmű okirat (Magyar béketárgyalások, Budapest, 1920. Ezentúl röviden: M. b.) első kötete XVI. jegyzetének 3. melléklete, „*Válasz a szerb emlékiratra*” címmel tartalmazza azokat a történelmi tényeket, amelyek ma is igen aktuálisak. A

terjedelmes szövegből idézzük a legfontosabb részleteket.¹

A szerbek Magyarország déli területeinek igénylését történelmi argumentumaikkal indokolták, érveik nagyjából négy csoportba oszthatók. Első érvek szerint Magyarország déli területein szerbek laktak már a magyar honfoglalás idején. Érveik második csoportja a szerb despotáknak a XV. század folyamán Magyarországon birtokolt birtokaira hivatkozik. A harmadik érvcsoport a XVII. század végén történt nagy beköltözésük alkalmával szerzett kiváltságokra, a negyedik pedig a Magyarországon fennállott szerb vajdaság autonómiájára vonatkozott.

A magyar fél az okmánykötetben erről a következőket jegyezte meg: „mindezek az érvek a tényeket olyan hamis beállításban tüntetik föl, hogy azokat szó nélkül nem hagyhatjuk.”²

Nem igaz, hogy a honfoglaló magyarok az ország déli részén nagyszámú szerb lakosságot és magas fokú szerb kultúrát találtak. A honfoglalók találtak a déli végeken szláv lakosokat, de ez a szláv lakosság a Dunántúlon szlovén, ettől keletre pedig bolgár volt. A szerbek messze délen, a Lim, Ibar, a Felső-Drina és a Morava völgyében éltek. „Nagy Alfréd angol királynak egykorú leírása szerint is a morvák, karantanok földjéről a bolgárokéig pusztaság terült el. Tudatos ferdfítés tehát az, hogy a délvidéket akkor sűrű szerb lakosság

¹ Lásd M. b. I. kötet 475., 479. o.

² M. b., kötet 475. o.

lakta, és hogy a magyarság ennek a területnek etnikai képét nem volt képes megváltoztatni, sőt maga is elszlávosodott. (...) A terület etnikai képe pedig igen megváltozott, s a magyarság közt élő szlávok a XIII. századig teljesen beolvadtak a magyarságba.”

A második csoport érvei a XV. századi adatokra hivatkoznak, amikor a törökök által szorongatott szerbek kezdtek betelepedni Magyarország déli tartományaiba, és amikor a szerb despoták tekintélyes birtokokat szereztek Magyarországon. A törökök elől menekülve kerültek a szerb despoták közelebbi kapcsolatba Magyarországgal, miután országuk 1389-ben döntő vereséget szenvedett a törököktől. „Lazarevics István fejedelem 1406-ban meghódolt Zsigmond magyar királynak, elismerte fennhatóságát, amiért viszont Magyarországon birtokokat kapott: Szatmárt, Németit, Nagybánát és Felsőbánát, továbbá Debrecent és Bőszörményt. 1426-ban István despota, hogy utódául nővérének fiát, Brankovics Györgyöt Zsigmonddal elismertesse, új szerződést kötött. Ebben ismét átengedte Zsigmondnak a Magyarország védelme szempontjából fontos határvárat, Magyarország védelmére egész hadierejét lekötötte, és elismerte, hogy ha Brankovics György is fiú utód nélkül halna meg, Szerbiáról Magyarország rendelkezhetik. Az így ismert Brankovics György örökölte Lazarevics István magyarországi birtokait, sőt azokhoz jelentékeny új birtokokat is szerzett: Túrt, Tályát, Tokajt, Rebéczet, Munkácsot, Szolnokot, továbbá a világosvári, szalánkeméni és becsei uradalmakat. Téves azonban a szerb emlékirat azon állítása, hogy ezek a birtokok Belgrád átengedéseért

cserébe adattak volna. Téves az a föltevés, hogy a despota ezen a réven Magyarországon közjogi hatalmat gyakorolt volna. Birtokait hűtlenség címén ismételten el is veszítette, így pl. 1441-ben I. Ulászló király halála után Hunyadi nagy részüket elkobozta. (...) Az 1451. évi egyezség még azt is kikötötte, hogy váraiban csak magyar nemes és birtokos kapitányokat fog tartani. (...) Nem áll tehát az sem, hogy Magyarországon ezekből a birtokokból külön despotaság keletkezett.

Miután 1459-ben a törökök Szerbia hatalmát végleg megdöntötték, Brankovics György utódai földönfutókká lettek. Közülük Vukot, György despota unokáját, Mátyás király 1471-ben elismerte despotának, mintegy a szerb fejedelemség pretendensének. Ezt a címet Vuk fia, János is viselte, anélkül, hogy ezzel kapcsolatban bármiféle hatalmat is élvezett volna. Brankovics György mint a magyar királyok hűbérese köteles volt ugyan a velük kötött egyezség értelmében háború esetén tekintélyes fegyveres csapatot állítani, de az sem igaz, hogy ezen a réven a magyarországi főméltóságok leghatalmasabbika lett volna.”

A szerb emlékiratban egyoldalú, pontatlan állítás-ként fellelhető az a tézis is, hogy a szerb despota 1000 lovast tartozott kiállítani, éppúgy, mint a magyar király. „A Zsigmond idejéből fennmaradt jegyzékek szerint a királyi bandérium 7000 lovasból állt, míg a szerb despota délen 8000, Dalmát-Horvát-Szlavónország 9000, az oláh és moldvai vajda pedig 10.000 emberrel tartozott az ország védelmére sietni. (...) Csak országuk elvesztése után kötelezték a despotákat, mint Magyarországon élő trónpretendenseket, hogy itteni nagy bir-

tokaik után 1000 lovast állítsanak ki. A despotaság azonban a despotára területi hatalmat nem ruházott.”

Honnan a szerb-magyar ellentét?

Az előző adatok arra utalnak, milyen körülmények között (török előretörés) indult meg a szerbek betelepülése Magyarországra. A betelepülők nem a szerb despoták birtokai felé vették az irányt, hanem a török dúlásoktól elnéptelenedő Dráva-Száva közé, amivel kezdetét vette az a szerb-horvát konfliktus, melynek véres fináléját a XX. század 90-es éveiben, azaz nemrégén éltük át.

A szerbek első csoportja, amely feljebb vándorolt északra, a Csepel szigeten telepedett le, ahol Ráczkeve a mai napig is őrzi emléküket. Ott a szerbek jelentékeny községi autonómiát is kaptak, „olyan nagyobb területre kiterjedő kiváltságot azonban, mint amilyent a szerb emlékirat az 1470. évhez, Brankovics és Vuk despotával való elismeréséhez följegyez, 1790 előtt nem kaptak, s egyenesen történelemhamisítás, ha a szerbek ehhez azt a megjegyzést fűzik, hogy onnan datálható a szerbek küzdelme a magyarok ellen, s hogy a magyarság akkor viasszaszorítva átment a Maros északi partjára, és a Bánságot teljesen átengedte a szerbeknek.”

A magyar válasz ezután hangsúlyozza, hogy ezeknek a területeknek a jellege a XV. századig teljesen magyar volt, éppúgy, mint a Dunántúl és a Szávától délre elterülő három megyéé (Szerém, Verőcze és Pozsega). A törökök által üldözött és északabbra húzó-

dó tömegek először ezeket a területeket szlávosították el a XV. században. A legjelentékenyebb telepítés ezen a tájon Kinizsi 1481. évi telepítése volt, amely 50 ezer lelket hozott át a határon. Ez az első nagy telepítés szükségessé tette, hogy a letelepülő szerbek jogviszonyait szabályozzák, és Mátyás király kieszközölte a curiánál, hogy a szerbek, mint görögkeletiek ne tartozzanak az egyházi tizedet fizetni.

A szerbek nagyobb számban való beözönlése Magyarország területeire csak a török uralom idején következett be. Ezzel kapcsolatban a szerb emlékirat Czerni Iván cárt is megemlíti.

Ki volt Czerni Iván?

A mohácsi vész utáni időszakban a magyar területekre beözönlő szerbekkel kapcsolatban a szerb emlékirat Czerni Iván cárról is megemlékezett, de ismét elferdítve az adatokat. Ezzel kapcsolatban a magyar válasz a következő volt:

„Tény, hogy az ő hadai a délvidéken szörnyű pusztítást vittek véghez a magyarság soraiban: tény, hogy azokat a birtokokat, amelyeket elfoglalt, rác parasztnak osztotta ki, és hogy cárnak nevezte magát, hogy azonban a szerb despoták leszármazottja lett volna, csak azért állította, hogy ezzel híveket toborozzon magának. Közönséges kalandor volt, eredetileg szerb keresztes vezér, aki utóbb Zápolya János király szolgálatában, az ő megbízásából Bács vármegyét tartotta megszállva, de a két király küzdelmében urát csakhamar cserbenhagyta, és Szegedet megrohanva pusztította a

vidéket. Hatalmát annak a zavarnak köszönhetette, amely a trónviszály nyomában az ország rendjét teljesen feldúlta, de még így sem tartott az tovább egy esztendőnél. Szeged elkeseredett polgárai mérték rá a döntő csapást. Közönséges rablóvezér volt, akinek ténykedésében semmi sem mutatott arra, hogy szervezőmunkára vállalkozott volna.”³

E tények ismerete ellenére a két világháború közti időszakban a szerb történészek és politikusok kedvenc alakja volt Czerni Iván. A húszas évek második felében nagy Czerni szoboralapító akció folyt Szabadkán. A bácskai magyar sajtó igen dokumentáltan szállt szembe ezzel az akcióval, de mindhiába, és Szabadka megkapta első, habár csak egy éves „cárjának” szobrát. Hogy mi lett ennek a szobornak a sorsa, tudott dolog. A legújabb szerb történelemkönyvekben a „car Nenad”-kultusz már nem tapasztalható.

A közös magyar-szerb sors

A törökdúlás, majd uralom egyformán sújtotta a magyarokat és szerbeket is. A törökök fosztogatásai, majd a súlyos adórendszerük arra készítette a magyarokat és szerbeket is, hogy észak felé vándoroljanak, azaz a céllal, hogy a török fennhatóságtól távolabb jussanak. A magyarság éppúgy menekült a törökök elől az Alföldről, különösen annak déli részéről, mint a szerbek a Morava vidékéről. „Ez természetesen Magyaror-

³ M. b., 477. o.

szág déli részén a szerbekre nézve kedvezően alakította a helyzetet. Hangoztatnunk kell azonban, hogy a török uralom megdőlte után éppen azok voltak az országnak leginkább elpusztított, néptelen részei, amelyekre a szerbek igényt tartanak. Bács-Bodrog vármegye összes lakossága 31.000 főnyi volt, a Duna és a Dráva szögének vármegyéiben ennyi lakos sem volt. (...) Ez tette szükségessé ezeknek a különben termékeny vidékeknek a betelepítését, amikor a magyarellenés bécsi kormányzat a visszatelepülő magyarsággal szemben az idegen nemzetiségűeknek adott előnyt.”⁴

A Čarnojević-féle bevándorlás

A szerbek I. Lipót császár felhívására nagy lelkesedéssel fogtak fegyvert, és lázadtak fel a török uralom ellen, de miután vereséget szenvedtek, a törökök boszúja elől Magyarország területére menekültek, és innen datálódtak a trianoni béketárgyalásokon benyújtott területi követeléseik. Erről így vélekedik a magyar válasz a szerb emlékiratra:

„Amikor I. Lipót a szerbeket a küzdelemre felhívta, 1690. augusztus 21-én diplomát állított ki részükre, amelyben az ipeki pátriárkát a Balkán minden országába, valamint a Magyar- és Horvátországban is, a görög-keletiek fejének elismerte, s egyszersmind azt is biztosította nemzetének, hogy az a pátriárkát szabadon választhassa. Történt ez akkor, amikor ezek a szerbek

⁴ M. b., 477. o.

még az Ibar és a Lim völgyében éltek, s a privilégium kiadása természetes következménye volt annak, hogy 1557 óta a szultán az ipeki pátriárkát elismerte a szerb egyház és nemzet (igazságszolgáltatási jogkörrel) fejének. I. Lipót tehát ezzel a privilégiummal elsősorban azt a közjogi állást akarta biztosítani az ipeki pátriárkának, amelyet az a török birodalomban is élvezett. A szerbek bevándorlásával természetesen változott a helyzet. A menekültek, akiknek a privilégium adómentességet biztosított, s a vármegyei hatóság között, különösen a téli szállásra vonult császári seregek ellátásának kérdésében, súrlódások támadtak. Így Csernovics (Arsenije Čarnojević, a szerző megj.) 1691-ben kérte az előző évi diploma megújítását és kibővítését. I. Lipót ezt a privilégiumot, mint magyar király adta ki, a telepeseket azonban csak az ország ideiglenes lakóinak tekintette, akiket, amint lehet, vissza kell vinni ősi lakóhelyükre. Elhelyezésük szétszórta és ideiglenes szállásokban történt. Amikor azonban a visszatérés közeli reménye letűnt, ők maguk követeltek állandó lakást. Ezt 1694-ben meg is kapták, de nem kívánságuk szerint egy tömegben, hanem szétszórta Bács-Bodrog, Csongrád, Csanád és Arad vármegyék elpusztult területein. Az 1691. évi privilégium itt megadta nekik a jogot, hogy ott saját hatóságaik alatt élhessenek, és hogy világi ügyekben is a pátriárkától függjenek. Ezekre a privilégiumokra alapították a szerbek igényeiket, amelyek alapján valósággal államot akartak alkotni az államban. Pedig ezek az okmányok, az 1695. március 4-i is, tulajdonképpen egyházi jellegűek voltak, és egyházi

autonómiára vonatkoztak. Belőlük legfeljebb községi autonómia magyarázható ki.” (...)

„A szerb emlékiratnak ugyan igaza van, amikor kijelenti, hogy ezeknek a privilégiumoknak jellege közjogi, de ez még nem jelent nemzetközi egyezményt, aminek ezeket a kiváltságleveleket feltüntetni akarnák, amikor a szerbeknek elhatárolt területen adott különleges belügyi kormányzatról beszél, s ezt a területi corpus separatumnak nevezi. Kétségtelen azonban, hogy ez az az ideológia, amelyben a szerb vezető körök 200 év óta élnek. Területi követeléseik állították őket szembe a magyarsággal a Rálóczi-féle és az 1848/49-es mozgalmakban, amikor Magyarország függetlenségét védelmezte a bécsi udvar beolvasztó törekvései ellen. Ezek az érdekek, amelyekkel az emlékirat annyira büszkélkedik, emelték a leküzdhetetlen választófalat a két nemzet közé, mert a szerbség Magyarországon minden függetlenségi s a magyarság minden nemzeti törekvésével szemben a bécsi abszolutizmus uszályhorodozójává szegődött. Ez történt 1790-ben is - amivel az emlékirat annyira eldicsekszik -, amikor II. József németesítő, centralista politikájának összeomlása után a temesvári szerb nemzeti kongresszusnak az volt a Bécsből kiszabott feladata, hogy az országnak az alkotmány biztosítására indított küzdelmét elelnsúlyozza. Csak ebben a vetélkedésben történt, hogy a bécsi kormánykörök a magyar központi kormánysszervek ellenére és megkerülésével olyan szerveket állítottak föl a szerbek részére, amelyek ugyan ebbe a törvénybe ütköztek,

amelyekkel azonban a szerbek igényeit és magyarellenés érzületét ébren lehetett tartani.”⁵

Látnoki figyelmeztetés

A jugoszláv kérdés a magyar béketárgyalási jegyzékben

Évtizedeken át a szerb történészek azt híresztelték, hogy a délszláv népek évezredes álma volt az egyesülés és a közös állam megteremtése. Később „modernizálták” állításaikat, és ennek a váagnak csak két évszázados gyökereit bizonygatták. Jugoszlávia közelmúltban bekövetkezett véres felbomlása után a szerb történészek a jugoszláv egységtörekvéseket a szerb nép részére károsnak minősítik. Megkérdőjelezni a jugoszláv eszmét, vitatni a jugoszláv állam létjogosultságát, 70 éven át egyszerűen nem lehetett. Ez tabu téma volt. Aki erre merészkedett, vagy elhallgattatták, vagy tanári, újságírói stb. tevékenységében lehetetlenné tették. Ma Szerbiában szinte divat lett a történészek, publicisták, politikusok soraiban a jugoszláv eszme pocskondiázása. Írásunkkal nem ezt a célt szolgáljuk. Szándékunk csak az, hogy rámutassunk, mennyire helytálló, előrelátó, megfontolt és megalapozott volt a magyar delegációnak azon törekvése, hogy a tájékozatlan világ előtt feltárja a valós helyzetet, és figyelmeztesse az abban érdekelteket a téves megoldások káros követ-

⁵ M. b., 477., 478. o.

kezményeire. Sajnos, a tragikus események a XX. század utolsó évtizedében nagymértékben igazolták azt, amire a magyar béke delegáció 1920-ban figyelmeztette a délszláv népeket és a világ közvéleményét.

Egy helyett három nemzetiségi állam

A béke delegáció XII. jegyzékének, hatodik melléklete *Egy helyett három nemzetiségi állam* cím alatt közli azt a tényt, hogy Magyarország ezeréves területéből három állam, Szerbia, Románia és Csehország követelt magának részt a „nemzetiségi elv alapján”.

Magyarország területén kívül Szerbia még követelte Montenegró, Bosznia, Dalmácia és Szlavón-Horvátország területét, valamint a volt Ausztriának szlovének által lakott területeit és Isztriát, azon a címen, hogy ezeket jugoszlávok lakják.

Hogy ezek a követelmények mennyire voltak indokoltak, és mennyire sértették az annyira hangoztatott „nemzetiségi elvet”, a magyar béke delegáció a következő adatokkal illusztrálta:

1. A szerbek által létrehozott Jugoszláviának a lakossága a követelések teljesítése esetén 13 622 000 főt tenne ki, ebből a számból azonban csak 5 137 000, vagyis 37,7 százalék lenne szerb.
2. Cseh-Szlovákiában a lakosság száma 13 724 000 lenne, ebből 6 299 000 cseh, illetve csak 45,9 százalék.

3. Nagy Románia 16 017 000 lakosából 10 548 000, vagyis 65,9 százalék lenne román.

Ebből a magyar béke delegáció a következő megállapításra jutott: „Az új államok mindegyike tipikusan nemzetiségi állam lenne, ugyanolyan, vagy még rosszabb nemzetiségi megoszlással, mint amilyen miatt az entente (antant) Magyarországot feloszlandónak tartja. A követelések teljesítése esetén eszerint egy nemzeti-ségi állam helyett három új nemzetiségi állam keletkeznék, három új nemzetiségi kérdéssel, és három, az eddigieknél még veszedelmesebb irredentával.”⁵

Jugoszlávia megalapozottsága

A magyar béke delegáció jegyzéke azzal a megállapítással kezdődik, hogy Jugoszlávia területe a történelem folyamán sohasem volt egy uralom alatt. A történelem sodrában kisebb vagy nagyobb jugoszláv területek egy uralom alá jutottak, de a hatalomgyakorlók nem szlávok, hanem idegenek, magyarok, görögök, törökök voltak. A szerbek, horvátok és szlovének mai területükön sohasem alkottak egy nemzetet. Mind a három nemzetnek, írja pontosan a magyar jegyzék, „fejlett külön nemzeti tudata van, amelyet a közös jugoszláv név és eszme kedvéért egyik nemzet sem fog feladni, legkevésbé a szerb, amely köztük a legszámo-

6 Lásd M. b. I., 378. o.

sabb, és amely nemzet eddig is saját nevén nevezett önálló állammal bírt.”

A magyar jegyzék a jugoszláv nemzet kérdéséről így értekezik:

„Kétségtelen, hogy a szerbek és horvátok, továbbá a mohamedán bosnyákok és bunyevácok némi dialektusbeli eltéréssel ugyanazt a nyelvet beszélik; különböző történelmük, kultúrájuk, vallásuk és főképpen azonban külön érzületük áthidalhatatlan ellentétként áll közöttük, amely a kölcsönös gyűlölségig fajul. A szlovének viszont, akik legalább vallásuk és nyugati kultúrájuk tekintetében egyeznek a horvátokkal, irodalmi nyelvük más, a szerbtől és horváttól különböző, emellett általános kulturális téren messze fölötte állnak a két rokon nemzetnek.

Egységes jugoszláv nemzetről ezek szerint egyáltalán nem lehet szó, erről csak a valóságos helyzetet meglátni nem akaró, vagy azt eltitkoló álmódosók beszélnek. Hiába számítjuk tehát együvé az összes szerbeket, horvátokat és szlovéneket, amely esetben a jugoszlávok aránya 72,9%-ra emelkedik az új államalakulásban, ez a 73% nem képvisel egységes nemzetet a 27%-nyi más nyelvűekkel szemben.”⁷

A jugoszláv állam belső bajai

A létrejövő jugoszláv állam lehető belviszályaira, korrodáló erőire, válságokat előidéző folyamataira igen pontosan és előrejelzően mutatott rá a magyar békelele-

⁷ M. b. I., 378. o.

gáció. Ha a világ, a nagyhatalmak, de a délszláv politikusok is jobban odafigyeltek volna erre, nem lettek volna Jasenovacok, meg Bleiburgok, véres „jamák”, meg „golubnjačák”, romba dőlt Vukovárok, Mostarok meg Szarajevók, etnikai tisztogatások (németek, magyarok, zsidók, muzulmánok, horvátok meg szerbek tömeges és borzalmas exodusai), ma nem dolgozna a hágai bíróság teljes kapacitással. Íme, hogyan érvelt a magyar jegyzék ezekről a kérdésekről:

„A három nemzet közül feltétlenül a szerb kívánná magának a vezető szerepet, mint amely az egyesülést kívívta, és amelynek az egyesülés leginkább érdekében van. Szerbia igyekezni fog tehát a szerb jelleget az állam minden intézményére rányomni, ami a rokon nemzetek részéről ellenállásra fog találni, és folytonos sűrűlődasokat, összeütközéseket fog provokálni, amelyek az együttműködést előbb-utóbb lehetetlenné fogják tenni. Ennek az előjelei a horvát és szlovén nemzet elégedetlenségében máris kezdenek mutatkozni.

Különösen a horvát nemzetre fog a szerb uralom kiábrándítólag hatni. A horvátok fő törekvése az volt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia két államához tartozó délszláv területeket horvát vezetés alatt egyesítsék. Ezt legalábbis a magyar államhoz történelmileg és közjogilag hozzátartozó országokra, Horvát-Szlavónországra, Boszniára és Dalmáciára vonatkozólag előbb-utóbb kétségtelenül elérték volna, mert erre a horvát nemzet iránt testvéri érzülettel és megértéssel bíró magyar körökben mindig megvolt a hajlandóság. A mai demokratikus és a népek önrendelkezési jogának alapján álló magyar kormányzat pedig a horvátoknak

az egyesülésre vonatkozó jogát feltétlenül elismerte volna. A horvátok tehát - ha Isztria horvát részeit is ideszámítjuk - körülbelül 5.400.000 lakosú államalakulásban tömörültek volna, amelyben egymaguk is elérhették volna az abszolút többséget, a bosnyák mohamedánokkal együtt pedig, akik közelebb állnak hozzájuk, mint a szerbekhez, 61,5%-ra emelkedett volna az arányuk a 29,1%-nyi szerbbel szemben. Ennek az alakulásnak, amelynek történelmi, nyelvi, földrajzi és gazdasági alapjai is megvannak, mindenesetre nagyobb jogosultsága és jövője lett volna, mint a nagyszerb alapon létesíteni szándékolt Jugoszláviának.

Ehelyett a horvátok, akik a magyar állammal való közösségben eddig is a legteljesebb nyelvi és közigazgatási autonómiát élvezték, és akiknek ez a kapcsolat gazdasági szempontból is kétségtelenül előnyükre vált, ki vannak szolgáltatva a nagyszerb imperialista törekvéseknek, és eddig viselt vezető szerepüket minden téren át kell engedniük a náluk kulturális és gazdasági tekintetben is inferiorisabb szerb elemnek. A három jugoszláv nemzet közül az akarja átvenni a vezetést, amely nemzet tagjai közt legtöbb az analfabéta. 1900-ban Szerbia 6 éven felüli lakosságának csak 20,3%-a tudott írni-olvasni, ugyanakkor a horvátországi ugyanolyan korú horvátoknak 44,8%-a, 1910-ben a 10 éven felüli szlovén népességnek 85,3%-a.

A szerbek azt az autonómiát, amellyel a horvátok a magyar államban bírtak, máris megszükhítették, és Zág-

rábót, Horvátország fővárosát Belgráddal szemben vidéki város színvonalára süllyesztették le.”⁸

A jugoszláv kérdést taglaló jegyzék azzal a megállapítással zárul, hogy „a szerbeknek a magyar területekre való igényük teljesen jogtalan, mert ezen a területen a lakosságnak csak 20,9%-a szerb.”⁹

„Jugoszlávia megalakulása a katholicizmusnak is nagy veszedelmét jelenti, mert körülbelül 6 millió katolikus, közte 2 millió magyar, német és olasz, kerülne a felekezeti és nemzetiségi tekintetben türelmetlen ortodoxia uralma alá.”¹⁰

A cseh és román igények negatív taglalása után a magyar jegyzék a következő kijelentésig jut:

„Ezekkel az újonnan alakuló nemzetiségi államokkal szemben, amelyeknek sem közös történelmi múltjuk, sem néprajzi, sem földrajzi és gazdasági egységük nincsen, az eddigi *Magyarország mai kiterjedésében ezeréves múltra tekinthet vissza*, úgy, hogy Európának legrégebben kialakult állama. Teljes földrajzi és gazdasági egység, amit külföldi tudósok is (pl. Recius, Brigham) minden fenntartás nélkül elismernek. Csupán néprajzi egysége hiányzik, amit a magyar nemzet szerencsétlen története magyaráz meg.

Magyarország a nyugati kereszténység védelmében évszázadokon át vérzett; a török elleni folytonos küzdelemben pusztult el. (...) Ez a küzdelem változtatta

⁸ M. b. I., 379. o.

⁹ M. b. uo.

¹⁰ M. b. uo.

meg Magyarországnak azelőtt majdnem egységes nemzeti képét: a kipusztult magyarság helyét előbb a török uralom elől menekülő románok és szerbek, később a török kiűzése után az osztrák kormányzat által a szabadságra féltékeny magyarság ellensúlyozására célzatosan betelepített németek, szerbek és egyéb népek foglalták el. A magyarság nagy élettereje, propagatív képessége és központi elhelyezkedésében rejlő természetes fölénye idővel meghozta azt az eredményt, hogy a magyarság anélkül, hogy mesterségesen iparkodott volna terjeszkedni és a nemzetiségek által elfoglalt területeket elhódítani, újra többségbe jutott a nemzeti-ségek fölött.”

Kelet és Nyugat mezsgyéjén

A Délvidéki jegyzékben Apponyi gróf Bácska és Bánság kérdését taglalva kitér a történelemre is. „Mikor az első magyar király, akit a római egyház szentjei közé iktatott, István, pogány népét a kereszténységnek meghódította, óriási, az egész Európa sorsára kiható nagy problémát oldott meg. Arról volt szó ugyanis, hogy a keleti vagy a nyugati, a bizánci vagy a római egyházhoz csatlakozzék-e a Kelet és Nyugat mezsgyéjére állított magyar? Szent István az utóbbi mellett döntött, s ezzel egyrészt Nyugat-Európát kitolta a Kárpátok koszorújával övezett országának keleti határáig, másrészt pedig a Balkán szétziláltságának tilalomfát állított fel országa déli határán. Ha Szent István a keleti kereszténységet veszi fel, bizonyára vezető szerepet

juttatott volna nemzetének a Balkán többi népe között...”¹¹

„Bizonyára sokkal könnyebben összeolvadt volna akkor a Délkelet-Európának görögkeleti vallású népeivel és történelme, de Európa történelme is egészen más irányt vett volna, és talán Magyarország keleti határa sem vált volna azzá, ami évszázadokon át volt, és ami a kelet-európai államok kulturális statisztikája szerint ma is: a nyugati kultúra határa. Akkor talán a török támadással szemben sem lett volna hazánk a nyugatnak védőbástyája, hanem osztozott volna a balkáni népeknek sorsában. Nem lehet érdeke sem Európának, sem a művelt világnak, hogy ezeket a határokat most beljebb vonja és megmásiítsa azt, ami 900 év óta fennáll, nem lehet érdeke az, hogy feljebb tolja a Balkánt nyugatnak, és macedón állapotokat teremtsen a Közép-Duna mentén, amelyek eddig mentesek voltak a nemzetiségi viszályoktól, mert ha voltak is némely eltérések, ha voltak is ellentétek, azoknak megoldását mindig mindenki az államon belül kereste. A nemzetiségek is autonómiákban látták legmesszebbmenő vágyaik teljesítését, a szeparatiztikus törekvések csak egészen újkeletűek, mesterséges agitáció és az osztrák császárság mesterkélt alakulásával idéztettek elő.”¹²

Apponyi a jegyzeteket a következő kérelemmel zárta: „Kérjük a Legfelsőbb Tanácsot, hogy mielőtt az ország sorsa fölött döntene, fontolja meg még egyszer

¹¹ M. b. I., 367. o.

¹² M. b. I., 368. o.

elhatározását, és intézzon kérdést a területek népességéhez azon elvek alapján, amelyeket az Észak-amerikai Egyesült Államok elnöke és őt követőleg a Szövetséges és Társult Hatalmak összes illetékes tényezői hangoztattak, és amely elvekbe fektetett hit és igazságukba fektetett bizalom tétette velünk le a fegyvert.”¹³

Amikor az annyira hangoztatott önrendelkezési jogra hivatkozik Apponyi gróf, teszi ezt annak tudatában, hogy Magyarország a szerbségnek igen kedvező gazdasági, politikai és kulturális fejlődési lehetőségeket biztosított. Bánáttal kapcsolatban ezt részletezi is a jegyzékben:

„A szerbek elmondják, hogy a »Bánát« szerbjei nagy szerepet játszottak az összes szerbek életében... ők voltak az elsők, akik iskolákat emeltek és ifjaikat idegen egyetemre kezdték küldeni. Obrádovics az első filozófus, akinek szobra Belgrádban áll, és aki Karadorde alatt 1808-ban Szerbia első közoktatási minisztere volt, a »Bánátból« származik... Jankovics lírai költő, Versecből, Jaksics György a legkiválóbb lírikus Csermáról, Tekeli Száva Aradról, sőt a világháborúban a szerbek vezére, Putnik vajda is Fehértemplomról való. A legnagyobb szerb festők, Jovanovics és Prédics, verseciek. Azt is bevallják a szerbek ezen a helyen, hogy igen sok gazdaszövetkezetük van (amelyeket a Károlyi Sándor gróf által megindított nagyszabású magyar szövetkezeti mozgalomnak köszönnek), sok bankjuk, sok iparvállalatuk van. Büszkén emlékez-

¹³ M. b. uo.

nek meg iskoláik, olvasóköreik, újságaik számáról és arról, hogy minden városban »Sólyom«-egyesületük és zeneegyletük van. (...) Mindezt az átkos magyar uralom alatt lehetett megteremteni...”¹³

Ezenkívül működött irodalmi és tudományos társaságuk, a Matica srpska, a szerb gimnáziumuk, és tanítóképző itt alakult meg akkor, amikor Szerbiában még csak az elemi iskolák hálózatát bontogatták, itt iskolázták magas szinten papjaikat minden korlátozás nélkül.

Ezt büszkén mondhatta el a világnak a magyar békedelegáció, de mindhiába. Meghallgatni józan és meggyőző érveiket, és főleg elfogadni javaslataikat a világ nagyjai nem akarták. A következményeket jól ismerjük, de a bajok végét még nem látjuk. A nagy Jugoszláviát, nagy Horvátországot, nagy Szerbiát, nagy Albániát álmodók még fenik a fogukat a nagy nemzeti jussra. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy ma már épeszű magyar ember nem álmodik nagy Magyarországról, nem akar határkiigazításokat, népek kitelepítését, homogén nemzeti területek megteremtését. A véres múltból levontuk a szükséges tapasztalatokat. Békében és megértésben akarunk élni szomszédainkkal, akiket megbecsülünk, de akiktől szintén megbecsülést és toleranciát várunk el. És legalább annyi nemzetiségi jogot, amit valaha nekik biztosított a magyarság.

A multietnicizmus védelmében

A magyar delegáció álláspontja a nemzeti kérdésről

A magyar békedelegáció a multietnikus Magyarorszá-
g létjogosultságát, fennmaradásának szükségességét
bizonygatta, védte. Érvei a nagy gazdasági világegysé-
gek jövőjébe vetett hitét tükrözték, érveik a mai fülek-
ben sok mindenben összezsengenek azokkal az elvek-
kel, amelyekre ma az Európai Unió viszonyait alapoz-
zák. Sajnos „csak” nyolcvan évvel ezelőtt hangoztatták
azokat. Két borzalmasan véres háborús viharnek – II.
világháború, 1941-1945, majd Jugoszlávia felbomlása
1991-től napjainkig – kellett tombolnia ebben a térség-
ben ahhoz, hogy a délszláv népek, de a világ nagyha-
talmi is rájöjjenek arra, hogy a nemzeti határok tolo-
gatása és a nagy, egységes nemzetekben való gondol-
kodás („minden albán”, „minden szerb”, „minden hor-
vát”, „minden magyar” „egy hazában” jelszó alatt)
csak véres törekvéseket, etnikai tisztogatásokat, bor-
zalmas háborús bűnök sokaságát vonhatja maga után.

Apponyi gróf 1920-ban így fogalmazott: „A most
kötendő világbéke két gondolon épül fel: az önren-
delkezés jogának és a nemzetiségi összetartozás ér-
vényre juttatásának gondolatán. Kétségtelen, hogy az
egyik a másik nélkül alkalmazva csak a legégbekiál-
több igazságtalanságokra vezethet. A nemzetiségi elv
hívei a nyelvi összetartozandóságnak kizárólagos fon-
tosságot tulajdonítanak. Ezzel a túlzással szemben
megfontolásra érdemesnek találjuk azt a kérdést, vajon
helyes-e ezt a tényezőt jelenteni ki mindenkor döntő

tényezőnek, sőt az érdekeltek minden megkérdése nélkül feltételezni azt, hogy nekik is ez a véleményük. Hiszen Taine óta már a tudomány is felismerte az apró, jellegzetes tényeket, a mindennapi gazdasági történések döntő befolyását az emberiség életfolyamatára. És vajon nem látjuk-e azt, hogy hosszú évtizedek óta Európa mindenféle népeihez tartozó emberek elhagyják hazájukat, nemzetük földjeit, környezetüket és rokonaikat csak azért, hogy jobb gazdasági körülményeket és boldogulást keressenek. Legnagyobb tömegük az Amerikai Egyesült Államokba özönlük. És az első, ami átalakul, az első, amit elvesztenek, éppen a nyelv. Azt bizonyítja ez, ha mélyebben szántanak gondolataink, hogy az egyes tényezők ellensúlyozzák egymást. *Kétségtelen, hogy ma a gazdasági tényezők legalábbis olyan erősek, de mondhatjuk bátran, ma erősebbek a nyelvénél.* (Kiemelés G. Gy.) És ha ezekről megfeledezve, az egyedüli nyelvi kritérium alapján rajzolnánk meg Európa térképét, akkor Magyarországon megszűnne az az állandó anyagcsere, amely a természetes centrum, az Alföld és a feléje lejtő hegyvidékek között fennáll. Eddig ismeretlen akadályok fognak támadni útjainkon, amelyek már a XIV. században, szóval emberemlékezet óta azonosak mai útvonalainkkal és vasútjainkkal, és amelyeknek már akkor is Buda és Pest volt a központja.”¹⁵

¹⁵ M. b. I., 7. o.

A végső következtetés e gondolatsor végén annyira aktuális, hogy ma is érdemes odafigyelni Apponyi 1920-ban leírt szavaira:

„Éppen most, amikor az egész világirányzat az, hogy nagy gazdasági világegységek létesítésén kezdünk gondolkodni, évszázados kapcsolatokat szüntetnek meg, amelyek önmagukban külön-külön jellegű, de egész életünkkel éppen ezért egymásra utalt régiók között állnak fenn anélkül, hogy az erőszakosan széttagolt egység helyébe, még mesterséges eszközökkel is új egységeket tudnak létesíteni.”¹⁶

A fegyveres önítélés joga

Apponyi gróf igen aprólékosan, gazdasági és néprajzi adatokkal dokumentálta azt az állítást, hogy Magyarország egy ilyen nagy gazdasági egység, amelynek megbontása káros lesz majd az összes ott élő nép számára, és nem lehet majd a tartós béke záloga. Felszólalásában hangsúlyozta, hogy a multietnikus Magyarországon „sehol sem következett be szétválás, elszakadás addig, míg kívülről idegen csapatok be nem jöttek az országba. Csak ott következett be elszakadó mozgalom, ahol az országunk egyes területeit követelő szomszédok csapatai megjelentek. Ezek a haderők állították fel és oltalmazták a fegyverszüneti feltételek nyilvánvaló megszegésével a helyi kormányokat, amelyek nem a lakosság akaratából keletkeztek, nem is támaszkod-

¹⁶ M. b. I., 8. o.

hattak a közhangulatra, hiszen a nép megkérdezése nélkül alakultak. (...) Így nem lehet Kelet-Európa e részében tartós békére számítani. Mert a népek bizalma megrendült az igazság erejében és az elejtett önrendelkezési jog helyét a *fegyveres öntételezés joga* fogja mindenütt felváltani. (...) A magyar nép ebbe soha nem fog belenyugodni, soha sem fog belenyugodni azért sem, mert meg van győződve, hogy a vele vegyesen élő népek, ha megkérdezik őket, együtt akarnak-e vele maradni, egy gazdasági, egy államegységben, *csak autonómiákat kívánnak*. Viszont a magyar nemzet, megszabadulván attól a végzetes kiegyezéses helyzettől, amelybe az osztrák császársággal való kapcsolata sodorta, önrendelkezési jogának teljes visszanyerésével kész örömmel fogja ezt az autonómiát megadni, amit ezennel ünnepélyesen kijelentek.”¹⁷

Kisebbségek az utódállamokban

A magyar béke delegáció számszerűen is dokumentálta, hogy az új államok létrehozásával *nem szűnik meg majd a nemzeti elnyomás, csak más és még elviselhetetlenebb formában jelentkezik majd*, mert az új határok nem fognak egybeesni a nemzetiségi határokkal, és nem sikerül majd homogénebb nemzeti államokat létrehozni, mint amilyen Magyarország volt. Az erre vonatkozó szám adatok is alátámasztják ezt.

„1. Feltéve, hogy a demarkációs vonalak politikai határokká válnak (és azzá váltak - a szerző megjegyzése.),

¹⁷ M. b. I., 9-10 o.

Magyarország eddigi (18 milliónyi) lakosságából (ide számítva Horvátországot, amelynek különállósága többé kérdésbe nem jöhet) 11 062 472 elszakítottak. Ebben a számban 3 948 133 magyar és 1 250 525 német foglaltatik. Már most úgy rémlik nekünk, hogy a 4 milliónyi magyarnak, amely nagyrészt földrajzi folytonosságban él nemzete zömével, amelyre tehát a nemzeti-ség elv könnyen alkalmazható, épp annyi jogot formálhat a faji egység elvének megvalósítására, mint a többi nemzetiség. Milyen címen fosztják meg tehát ezt a 4 millió magyart ettől a jogtól?

2. A csehek által megszállott területen 1 681 556 tót mellett 842 251 magyart, 202 175 németet és 124 500 rutént találunk. A cseh igények a tót lakosságra vannak alapítva; még ha a cseh és tót népek közötti faji rokonságot elég erősnek is tételezzük fel az annexió igazolására (ami pedig éppenséggel nem áll fenn), még mindig 1 168 936 nem tót áll velük annyira szemben, s ezek legnagyobb része (közel 600 000 magyar) a magyar központ határán azzal összefüggően tömörül.

3. A románok által igényelt és általuk megszállt területen 2 940 000 román (vagyis az összlakosság 43%-a), 2 430 000 magyar (35%) és 742 655 német (16%) él, a maradék szlávokból, görögökből stb. áll. A románok tehát ezen a területen kisebbségben vannak.

4. A szerbek által igényelt területeken - a katolikus délszlávokat leszámítva - 526 000 szerb, vagyis az összlakosságnak (2 370 000) 22%-a lakik. E lakosság 33%-a magyar, 26,8%-a német. Nem hat-e gúnyként,

hogy ezeket az igényeket a nemzetiségi elv alapján támasztják?”¹⁸

A kisebbségvédelem esélyei az utódállamokban

Miben bízhattak az új kisebbségi sorsra jutottak? A békeidegáció erre is feleletet adott. Nyolcvan év után világosan láthatjuk, hogy az állításuk, a jóslatuk pontos volt. Sajnos. A kisebbségi viszonyok „balkanizálása” számos bajt, türelmetlenséget, elégedetlenséget hozott. Népek kiűzetése, kényszer-kivándorlások, atrocitások sora, véres leszámolások és új kolonizációk következtek be. Helytállónak bizonyult a békeidegációnak az a megállapítása is, amikor azt állította, hogy nem „nyugodhatnak ezek az államalakulatok egyáltalán semmin se, ha csak a mértéktelen ambíción és a kielégíthetetlen étvágyon, az önkényen és a gyűlöleten nem, azaz mindezen, ami ellenkezik a nemzetközi igazságosság eszméjével. Nem kell tehát csodálkozni, ha ezek az épületek ingadoznak és összeomlanak még építés közben. Semmi sem állhat meg, amit ilyen alapokra építenek, s még jó, ha a szükséges újraépítés újabb gyilkos válság nélkül mehet majd végbe. (...)

Vizsgálják meg egy kissé ezeket a meggondolatlan mohóság kénye-kedvére rögtönzött épületeket az ő saját elképzelésük szempontjából, amelyeket a civi-

¹⁸ M. b. I., 21. o.

záció és az emberiség nagy érdekei számára nyújtanak.”¹⁹

És valóban: az új államalakulatok életképtelennek bizonyultak, Csehszlovákia békésen, Jugoszlávia „gyilkos válság” után - amely másfélmillió szerbet kényszerített menekülsorsba - részekre bomlott. Maradt a drágán megfizetett tapasztalat, hogy nem a nemzeti államokba bezárt, gettósított miniállamok soráé a jövő, hanem a légies, átjárható határokkal és közös gazdasági és kulturális érdekekkel összefonódott multietnikus közösségeké.

A magyar békedelegáció okmánytárában részletesen ismertették azt az Európa-szerte egyedülálló jogrendszert, amellyel a multietnikus Magyarország a nemzetek és nemzetiségel közti viszonyokat igyekezett szabályozni. Az új államokkal kapcsolatos akkori nézeteik helyénvalóságát nyolcvan év tapasztalata mutatta meg. Akkor a békedelegáció így érvelt:

„A békekonferencia állásfoglalásáról eddig kiszivárgott hírek arra a feltevésre adnak jogot, hogy a kérdés tanulmányozása rendjén maga a konferencia is arra a meggyőződésre jutott, hogy a felemlített veszélyekkel szemben szükséges a békefeltételek közt oly garanciákról gondoskodni, amelyek egyfelől *védelmet nyújtanak* a létező kulturális értékeknek és szabadságjogoknak, másfelől, hogy közszájon forgó kifejezést használjunk, *lehetetlenné teszik* Európa egyik részének

¹⁹ M. b. I., 23. o.

balkanizálását. A garanciákat ezekkel a veszélyekkel szemben a konferencia az úgynevezett kisebbségi jogok koncedálásában vélte felismerni.

Ezzel a felfogással szemben a legnagyobb nyomatékkal kell arra rámutatni, hogy bár egyben elismerjük a megnyilatkozó jó szándékot, *a kisebbségi jogok rendszerében teljesen lehetetlen oly védelmet megalakítani, amely a célt csak némileg is megközelíteni képes volna.* A kisebbségi jogrendszernek ugyanis oly elvi fogyatékosságai vannak, amelyeket ezeknek a jogoknak a legszélesebb kitágítása mellett sem lehet semmiképpen eltüntetni.

Az elvi hibák, amelyekben a rendszer leledzik, a következők:

1. A kisebbségi jogok nyelvi, faji, vallási kisebbségek speciális érdekeit védik; nem nyújtanak, és nem nyújthatnak tehát védelmet abban az esetben, ha valamely nagyobb állami terület más államhoz kapcsolódik, az ellen a rombolás ellen, amelyet az új és átlag balkáni színvonalon álló állam törvényhozása és kormányzata ennek a területnek általános érvényű jogi berendezéseinek, közszellemének és műveltségének színvonalán végezhet. (...) Kisebbségi jogokkal valamely kisebbség kiváltságát oltalmazhatom meg, de nem védhetem meg az egész népet a nyakára ültetett új kormány destrukciója ellen. Ez ellen az *országos autonómia védhet meg, amely a bevált fejlettebb intézmények öréül magát ezt a civilizációban fejlettebb népet állítja oda.* (Kiemelés G. Gy.)

2. A kisebbségi jogrendszernek második és fő hibája az, hogy ennek a jognak nincsen szankciója, azért

különösen balkáni államban teljesen illuzórikus. Jogállamban, ahol a *jogérzet* a nép húsává és vérévé vált, hol van tárgyilagos, független bíróság, amelyet nem vakít el sem a párt, sem felekezeti, sem nemzetiségi szenvedély, amelyet nem taszíthat le állásából a változó kormányok veszélye, ahol van régi kormányzati tradíciókban felnőtt, jól fizetett és minősített hivatalnoki kar, ahol van művelt és önérzetes közszellem, amely a kultúra és a jog tiszteletében és szeretetében neveli a nemzetet, ahol van független és megvesztegethetetlen sajtó, ahol van kultúra és civilizáció, ott érhetnek valamit ezek a jogok, mert van némi szankciójuk. De ahol ez mind nincs meg, ahol a közszabadságok csak papiroson vannak meg, és inkább csak reklám plakátul szolgál arra, hogy kiküldötteik a nemzetközi kongresszusokon megjelenhessenek: ott a kisebbségi jog sem ér többet, mint minden más jog, sőt ellenkezőleg, legfeljebb a többség kap egy reklámplakáttal többet és a békekonferencia maga üti reá az arany fémjelzést az értéktelen részre.”²⁰

A kisebbségvédelem nyolcvanéves tapasztalata az utódállamok gyakorlatában teljes egészében igazolta azt, amit 1920-ban a magyar delegáció állított.

²⁰ M. b. I., 129. o., 130. o.

Ki-ki az anyanyelvén (?)

A kisebbségek jogai Magyarországon

A magyar delegáció álláspontja a nemzeti kérdésről

A nemzetiségek 1848 előtt is, de a dualizmus idején is állandó bírálattal illették a Monarchia, illetve Magyarország kisebbségpolitikáját. Külföldön ezeket a bírálatokat a nagyhatalmi vetélkedésben felkarolták, és jól kihasználták háborús propaganda céljaira. A bírálatjáratba számos nyugati publicista, történész és író is bekapcsolódott. Közöttük is talán leghangosabban a „skót utazó” álnéven jelentkező (Scotus Viator) Seton Watson és Wickham Steed angol újságírók voltak. Magyarország kisebbségpolitikáját sokan mások is, franciák és németek taglalták, hogy ne is szóljunk arról a számos bírálatról, ami a cseh, román, szerb sajtóban jelent meg ezzel kapcsolatban. A magyar politika a világháború előtt igen passzív volt ezzel a propagandával szemben, lebecsülte és alig fogta fel mélyreható jelentőségét és nagy veszélyét. Jóformán semmit sem tettek ennek a politikának semlegesítésére, részben azért, mert úgy tartották, hogy a nemzetiségeknek Magyarországon olyan szabadságjogaik voltak, amelyek elérték, vagy meghaladták az akkori államok nemzeti jogainak szintjét, és ezen a téren csak Svájc és Ausztria joggyakorlata vetélkedett a magyar politikával.

Az utódállamok politikusai és történészei 80 éven át kimerítően és kíméletlenül bírálták a régi Magyarország „kisebbséget tipró gyakorlatát”, megmaradva a történelem mezsgyéjén, és szemet hunyva afelett, amit

az utódállamok politikája gyakorolt nyolcvan év alatt. A világháború előtti bírálatok nem azt a célt szolgálták, hogy igazságosabb és emberibb sorsot biztosítsanak a kisebbségeknek, hanem azt, hogy jogcímül szolgáljanak arra, hogy az új kisebbséget, a magyarságot még sanyarúbb sorsba kényszerítsék, mint amelyben valaha a bírálók éltek.

A magyar békedelegáció érvei a kisebbségpolitikával kapcsolatban

Ha megkésve is, de legalább az utókor számára elég meggyőzően érveltek a magyar kiküldöttek a trianoni békekonferencián erről a kérdésről. Apponyi gróf a II. Bemutatkozó jegyzékben, Neuillyben, 1920. január 14-én így érvelt:

„A magyarság toleráns volt mindig, úgy a vallásosság, mint a nemzetiség terén. A nemzetiségeknek Magyarországon nemcsak papíron, de az életben is sokkal több joguk volt, mint amennyit a Legfőbb Tanács ma a nemzetiségi kisebbségek részére megállapít. Bizonyítja ezt, hogy soha vallási üldözések ez országban nem voltak, és minden felekezet biztos és zavartalan életet folytathatott. Bizonyítja az, hogy a nemzetiségek évszázadokig megtartották nyelvüket, szokásaikat, úgy, hogy még a közvetlenül a honfoglalás után bejött és színmagyar terület szívében lakó kunok is a XIX. század elejéig beszélték török nyelvüket. Az *erőszakos magyarosítás vádjá, amellyel bennünket illetnek, minden alapot nélkülöz, ha azt évszázados rendszerként fogjuk fel.* (Kiemelés G. Gy.)

Bizonyos mérvű elmagyarosodás, asszimiláció csak természetes, hiszen a magyarságé volt és ma is az övé az ország szíve, az összes tájakat összekapcsoló Alföld, és természetes folyamat volt, hogy a vele gazdasági és politikai állandó kapcsolatban álló, állandóan feléje, az Alföld felé, lassan, de folyamatosan vándorló népek elmagyarosodtak. (...) Kulturális fölényünk megítélésekor szemünkre szokták vetni, hogy azért vagyunk nemzetiségeinknél magasabban állók kultúrában, mert azokat a művelődéstől visszatartottuk, elfelejtik azt, hogy a nemzetiségek jelentékeny része az újabb időkben, 46,7%-a a XVIII. században vándorolt be, és a bevándorlók jelentékeny része földet kereső, kulturálatlan pásztor és földmunkás népekből állott, akiket a magyar kultúra csak lassanként emelhetett magához. De hogy ez a kultúra miképp emelte őket, annak világos bizonyága az, hogy *műveltségükben, nevezetesen az átlagos kultúra-fokmérő: az írás, olvasás terén, mennyivel magasabban állnak, mint a szomszéd államok velük rokon nemzetiségei.* (...) *A román nemzetiségi egyház, a román és a szerb nemzeti irodalmak megszületése, föllendülése innen indult ki,* és nem kis részben fűződik pl. erdélyi magyar protestáns fejedelmeink nevéhez. Később is nyomtatványaik sokáig majdnem kizárólag Pesten készültek. (...)

A magyarság liberalizmusáról tesz tanúságot az 1868. évi nemzetiségi törvényünk és a nemzetiségeknek nyelv-joga Magyarországon általában, ha azt összehasonlítjuk a nemzetiségek jogaival Európa bármely más államában. Vajon hogyan keletkeztek, amikor Magyarország 1867 előtt is a nemzetiségi és vallási

szabadságnak egyik legfőbb hazája, zászlóvivője volt, amire itten csak Lord Bruce tanúságát hívjuk fel, aki erről az angol földrajzi társaság egyik gyűlésén, az 1918. év folyamán nyilatkozott.”²¹

A magyarországi nemzetiségek jogainak megfogalmazása a dualizmus korában

A magyar béke delegáció II. jegyzékének 87. melléklete rövid áttekintést nyújt *A magyarországi nemzeti kérdés parlamenti történetének vázlatáról*.²² Ezen okmányból megtudjuk, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdés rendezésére már az 1861. évi országgyűlésen történtek lépések az uralkodóhoz intézett első feliratban, amelyben már kifejezésre juttatta a magyar törvényhozó testület azon szándékát, hogy „a hazai nemzetiségeknek nemzetiségük érdekében támasztott követeléseit tekintetében meg akar tenni mindent, amit az ország szétdarabolása és önállóságának feladása nélkül meg lehet tenni.” Az országgyűlés 27 tagú bizottságot küldött ki, amely kidolgozott egy törvényjavaslatot, de mivel az országgyűlés eredménytelenül feloszlott, a javaslat nem került tárgyalásra.

A nemzetiségi kérdés az 1866. évi országgyűlésen már a jogi rendezés fázisába jutott. Az országgyűlés feliratában kifejtette, hogy „Magyarország nem magyar

²¹ M. b. I., 11., 12. o.

²² M. b. I., 94. o.

ajkú lakosainak irányában mindazt, amit e részben az ő érdekeik és a haza közérdeke megkíván, törvénnyel óhajtja rendezni.” Erre a törvényes rendezésre a ki-egyezés (a dualista államberendezés létrejötte) után került sor az 1868. évi XLIV. törvénycikk rendelkezései alapján. Habár a törvény szövege száraz és normatívan szabatos, érdemes foglalkozni rendelkezéseivel, legalábbis a legfontosabbakkal, mert így alkalmunk nyílna arra is, hogy betekintést kapjunk azokba a jogi lehetőségekbe, amiket a dualizmus korában a magyar állam nyújtani szándékozott a nemzetiségeknek, de egyszersmind össze is mérhetjük ezekkel a jogi adottságokkal azokat a jogokat, amelyeket az utódállamok, illetve Jugoszlávia jogilag garantált a kisebbségeknek.

A nemzetiségi egyenjogúság tárgyában megfogalmazott 1868. évi XLIV. törvénycikket az országgyűlés 1868. december 6-án szentesítette, és az országgyűlés mindkét házában már másnap ki is hirdette. A törvény szava kimondta:

Mivel Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetnek, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozék is, egyenjogú tagja.

Minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik.

A honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetően épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni.

1. § A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar, lévén a magyar országgyűlés tanácskozási és ügykezelési nyelve ezentúl is egyedül a magyar, *a törvények magyar nyelven alkotnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hivatalos fordításban kiadandók*, az ország kormányzásának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentúl is a magyar.

2. § A törvényhatóságok jegyzőkönyve az állam hivatalos nyelvén vitetnek, *de vitethetnek mindazon nyelven is, amelyet a törvényhatóságot képviselő testület vagy bizottmány tagjainak legalább egyötödrésze jegyzőkönyvi nyelvül óhajt*.

A különböző szövegekben mutatkozó eltérések esetében a magyar szöveg a szabályozó.

3. § A törvényhatósági gyűléseken mindaz, aki ott szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.

4. § A törvényhatóságok az államkormányhoz intézett irataiban az állam hivatalos nyelvét használják: de használhatják amellet hasábosan még azon nyelvek bármelyikét is, melyet jegyzőkönyveikben használnak. Egymás közti irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét használhatják, amely azon törvényhatása által, melyhez az iratot intézik, a második szakasz szerint jegyzőkönyvei vitelére elfogadtatott. (...)

6. § A törvényhatósági tisztviselők saját törvényhatóságaik területén a községekkel, gyülekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való hivatalos érintkezéseikben a lehetőségig ezek nyelvét használják.

7. § Az ország minden lakosa azon esetekben, amelyekben ügyvéd közbejötté nélkül akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben, személyesen vagy megbízott által veszi és veheti igénybe a törvény oltalmát és a bíró segélyét.

- a) saját községi bírósága előtt anyanyelvet;
- b) más községi bíróság előtt az illető község ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét;
- c) saját járási bírósága előtt saját községének ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét;
- d) más bíróságok előtt, akár legyenek azok saját törvényhatóságnak, akár pedig más törvényhatóságnak bíróságai, azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét használhatja, amelyhez az illető bíróság tartozik.

8. § A bíró a panaszt vagy kérelmet a panasz vagy kérelem nyelvén intézi el, a kihallgatást, szemlét és más bírói cselekményeket mind alperes, mind a peren kívüli, valamint a bünvádi eljárásoknál a perben álló felek, illetőleg a kihallgatott személyek nyelvén eszközli. Szintűgy tartozik a bíró a felek előtt megmagyarázni s illetőleg tolmácsolni a per fontosabb okmányait is, ha ezek olyan nyelven volnának szerkesztve, melyet a perben álló felek egyike vagy másika nem ért. (...) A bírói határozat a tárgyalási jegyzőkönyv nyelvén hozandó, de köteles a bíró minden egyes félnek azon a

nyelven is kihirdetni, illetőleg kiadni, amelyen kívánja, amennyiben azon nyelv a törvényhatóságnak, amelyhez a bíró tartozik, jegyzőkönyvi nyelveinek egyikét képezi.

10. § Az egyházi bíróságok maguk határozzák meg ügykezelési nyelvüket.

11. § A telekkönyvi hivataloknál a törvényszék felügyelésének tekintetéből is az illető törvényszék ügykezelési nyelve használható, de ha a felek úgy kívánják, mind a végzés, mind a kivonat az állam hivatalos nyelvén vagy azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek egyikén is kiadandó, amelynek területén a telekkönyvi hivatal van. (...)

14. § Az egyházközségek, egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönben - az országos iskolai törvény korlátai között - *iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.*

15. § A felsőbb egyházi testületek és hatóságok önmaguk állapítják meg a tanácskozás, a jegyzőkönyv, az ügyvitel és egyházközségeikkel való érintkezés nyelvét. Ha ez nem az állam hivatalos nyelve volna, az állami felügyelet szempontjából a jegyzőkönyvek egyzersmind az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban felterjesztendők. (...)

20. § A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük s ügyvitelük nyelvét. A jegyzőkönyv egyzersmind azon a nyelven is viendő, amelynek vitelét a szavazatképes tagoknak egyötöde szükségesnek látja.

21. § A községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni. (...)

23. § Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatóságához, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be. (...)

24. § Községi és egyházi gyűléseken a szólás jogával bírók szabadon használhatják anyanyelvüket. (G. Gy. kiemelési)²³

A kisebbségek iskoláztatási jogai

A magyar béke delegáció több beadványában és nyilatkozásában is rámutatott azokra az eredményekre és tényekre, amelyek a kisebbségek iskoláztatása és kultúrájuk fejlesztése terén a történelmi Magyarországon adva voltak nekik. Itt most csak a legfontosabb jogi rendelkezésekre hívjuk fel az olvasók figyelmét azokból az okmányokból, amelyekkel a béketárgyaláson az egész világ színe elé álltak a magyar képviselők. És az utókor figyelő szemei elé is azzal, hogy „egyszer majd elolvassák.” Hát olvassuk el, akár nyolcvan év múltán is. Megéri, és senkit sem sért, de talán új, nemes gyakorlatra adhat ihletet.

„17. § Az állam, s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez lépest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter

²³ M. b. I., 213., 214., 215. o.

teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén, köteles ez az állami tanintézetekben a lehetősegekig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általuk lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, ahol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

18. § Azon területeken létező vagy felállítandó állami közép- és felső tanodákban, amelyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- és irodalmi tanszékek állítatnak. (...)

26. § Valamint eddig is jogába állott bármely nemzetiségű egyes honpolgárnak éppen úgy, mint a községeknek, egyházaknak, egyházközségeknek: úgy ezentúl is jogában áll saját erejükkel vagy társulás útján alsó, közép és felső tanodákat felállítani. Evégből a nyelv, művészet, tudomány, gazdaság, ipar és kereskedelem előmozdítására szolgáló más intézetek felállítása végett is, az egyes honpolgárok az állam törvényszabta felügyelete alatt társulatokba vagy egyesületekbe összeállhatnak, az államkormány által helybenhagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek, és azt ugyan az államkormány felügyelete alatt nemzeti-ségi törvényes igényeiknek is megfelelően kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek - az iskolák azonban a közoktatást szabályozó törvény rendeleteinek megtartása mellett - az állam hasonló természetű s egyazon fokú intézeteivel egyenjogúak.

A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

A társulások s általuk létesített intézetek egymás között saját nyelvükön is érintkezhetnek; másokkal való érintkezéseikben a nyelv használatára nézve a 23. pontjának határozatai lesznek szabályozók.”²⁴

Délvidéki demográfia

Az etnikai tisztogató, a „nacionalizáció” alapjai A magyar delegáció álláspontja a nemzeti kérdéstről

Szerb és román aspirációk. A nagyszerb és nagyromán aspirációk a Trianon szabta határokon túl terjedtek. A megszálló antant csapatokkal együtt a szerb katonaság bevonult Baranyába, megszállta Pécsét és vidékét. Baja is megszállás alá került. A temesi bánság pedig a szerb-román rivalizálás miatt majdnem fegyveres konfliktus tárgya lett. A szerbek Bánságot egészen Temesvárig a magukénak tekintették, és ádáz propaganda folyt egyaránt szerb és román részről is arról, hogy ez a terület kit illet meg a nagy háborús zsákmányszerzésben. Habár még nem történt döntés e területek hovatartozásáról, a szerb megszálló csapatok és az általuk létrehozott új közigazgatási szervek úgy viselkedtek, mintha ez a terület már teljesen jussukká

²⁴ M. b. I., 215. o.

vált volna. A béketárgyaláson részt vevő magyar delegáció igyekezett a nagyhatalmakat és a világ közvéleményét is tájékoztatni a Délvidék valóságos multietnikus helyzetéről, és a megszálló csapatok és azok által létrehozott adminisztráció kirohanásairól. Az utókor számára már csak az maradt, hogy érveikkel utólag ismerkedjen meg, s tudomást szerezzen róla, hogy *mik voltunk valaha, és mivé lettünk manapság.*

Szerbek és horvátok

A magyar békedelegáció igen gazdag adattárában a B. jegyzék 2. melléklete tanulságos információkat nyújtott a világnak (ha annak, akkor szándékában lett volna erre odafigyelni) „Magyarország népei”-ről.²⁵ A világháborút közvetlenül megelőző 1910. évi népszámlálás országos eredményei szerint a magyarországi népesség nemzetiség szerint ekként oszlott meg:

magyar	9 944 627	54,5%
román	2 948 186	16,1%
tót	1 946 357	10,4%
német	1 903 357	10,1%
rutén	464 270	2,5%
szerb	461 516	2,5%
horvát	194 808	1,1%
vend, bolgár, cseh, lengyel, cigány stb.	401 412	2,2%

Összesen:	18 264 533	100%

²⁵ M. b. I., 355-359. o.

Ebben a népességi áttekintésben természetesen Horvátország, Szlavónia és Fiume népessége nem szerepelt.²⁶

A B. jegyzék 2. mellékletében tömör etnográfiai tájékoztatást találunk a történelmi Magyarország népeiről. A magyarságról szóló értekezésből csak egy fejezetet ragadunk ki.

„Európa eddig a »lovagias és vendégszerető« magyar népet azért becsülte meg, mert ezeréves országát és ezeréves alkotmányát törökkel, tatárral és mindegyiknél veszedelmesebb bécsi udvari politikával szemben évszázados küzdelmek árán is meg tudta védelmezni. Mióta azonban a művelt emberiség, a nemzeti kultúrát tekinti a legnagyobb értéknek, a magyarság inkább arra lehet büszke, hogy idegen nyelvű és jellegű nemzetiségek közé ékelődve, nemcsak nemzeti nyelvét, hanem faji sajátosságait is meg tudta őrizni, és a nyugati kultúra teljes mértékben való elsajátítása után is állandóan fejleszteni tudta.”²⁷

A szerbokról és horvátokról az etnográfiai tájékoztató így szól: „Mióta Könyves Kálmán király Horvátországot és Dalmáciát a magyar birodalomhoz csatolta (1102), a magyarság a szerb-horvát néppel állandó érintkezést tartott fenn. (...) Noha Magyarország területén ez a vitéz nép előzőleg aligha lakott, a magyarságnak mégis több hőst és vértanút adott, mint a magyarországi nemzetiségek összevéve. Ez az oka, hogy a

²⁶ M. b. I., 355. o.

²⁷ M. b. I., 356. o.

töröktől kiűzött szerbek mindig szívesen letelepített vendégnépei lettek Magyarországnak. Utóbb pedig a török kiverése után az Al-Duna elnéptelenedett, gazdag vidékeire ideiglenes megszállás jogán már olyan tömeg helyezkedett el, amely - egyéb magyarországi rokon népével együtt - ma az összes népességben 655 ezer főnyi, 3,6%-os létszámmal szerepel. Ez a szám azonban több nyelvszigeten, a Duna-Dráva mentén és szomszédos területein pedig 800 kilométer hosszú, többnyire vegyes nyelvű vonalon van megosztva. (...) A görögkeleti szerbség faji jellege jóval balkánibb ízű, mint a római katolikus horváté és a görögkeleti hitről áttért római katolikus sokácoké.”²⁸

Sokácok és bunyevácok

A magyar békedelegáció XVI. jegyzéke a sokácokról és a bunyevácokról értekezik, és így érvel: „A szerb megszálló csapatok szeretnék a bunyevác és sokác népet szerbnek feltüntetni; holott ezek eredetükben, vallásukban, szellemi műveltségükben és történetükben erősen különböznek a szerbektől.”²⁹

A jegyzékben rámutatnak arra, hogy a bunyevácok Dalmáciából vándoroltak be a Délvidékre 1687-ben, egy pár évvel megelőzve a szerbek bevándorlását Ipek vidékéről. A továbbiakban ezt olvashatjuk az említett jegyzékben:

²⁸ M. b. I., 358. o.

²⁹ M. b. I., 473. o.

„A bunyevácok katolikusok, és latin betűkkel írnak, a szerbek pedig görögkeletiek, és cirill betűket használnak. A bunyevácok a gregoriánus, a szerbek a juliánus naptárhoz igazodnak. Főképpen a valláskülönbség választja el teljesen egymástól ezt a két népet, amely annyira ragaszkodik hitéhez és szokásaihoz. Egyrészt a szerbeknek a bunyevácoktól való fokozatos eltávolodásából, másrészt a magyarokkal való közös vallásukból következik a bunyevácoknak a magyarokhoz való közeledése és Szerbiától való néprajzi elszakadása. A kölcsönös házasságok, a fajok folytonos keveredése a bunyevácok, sokácok, magyarok és németek között két évszázadon keresztül nem maradt eredmény nélkül, és így új demografikus egység keletkezett, amely különösen a magyarokhoz asszimilálódott. Természetes, hogy ez a keveredés a nyelvre is hatással volt. A sokác és a bunyevác tájszólás eltér a szerbhorvát nyelvtől. A történelem folyamán ez a nép mindig híven kitartott a magyar nemzet mellett, mert tőle várta értelmi és gazdasági szükségleteinek kielégítését. 1848-ban, amikor az osztrák császári udvar Dél-Magyarország szerb lakosságát fegyverbe szólította a magyarok ellen, a bunyevácok a magyarok mellett, a szerbek ellen küzdöttek a függetlenségi harc végéig. És mikor 1918. november 19-én a szerbek összehívták Újvidéken a gyűlést, amelyen Bács-Bodorog vármegyének Szerbiához csatolását akarták proklamálni, a bunyevácokat is meghívták, a bunyevácok egyhangúan megtagadták a megjelenést azzal, hogy ők csak a békekonferencia által megígért népszavazás eredményét fogják döntőnek elismerni. Ettől kezdve a szerbek ül-

dözték a bunyevác és sokác népet. De ezektől a mélyebb okoktól eltekintve a bunyevác és sokác nép is kívánja fontos gazdasági érdekeinek megoltalmazására szabad rendelkezési jogának szabad gyakorlását.” (...)

„A szóban forgó terület, amelynek déli természetes határa a Ferenc-csatorna, majdnem a fele Bács-Bodrog vármegye 8.834 négyzetkilométernyi területének, amelynek népessége körülbelül ugyanebben az arányban oszlik meg. Ebben a számban a katolikusok, illetve a bunyevácokhoz és a sokácokhoz legközelebb állók 63,4%-ot képviselnek, ellenben a görögkeleti szerbek csak 18,8%-ot. A bunyevácok és sokácok számát körülbelül 100.000-re becsülhetjük. Szabadka 94 610 főnyi lakosa között, amelyben sok a bunyevác, katolikus 90,3%, görögkeleti csak 3,7% van. Zombor 30 593 lakója közt 54,9% a katolikus, és 38,8% a görögkeleti szerb. Ha most közelebről vizsgáljuk a nemzetiségeket, Szabadkán 58,8% magyart, 2% németet, 3,7% szerbet és körülbelül 35,3% bunyevácot találunk; Zomborban 33% magyart, 7,1% németet, 38,8% szerbet és 20,6% bunyevácot.” (...)

„A bunyevác és sokác népnek megvan a maga külön műveltsége, megvannak a hagyományai, és van elég politikai tapasztalata és akarata ahhoz, hogy sorsáról maga döntsön. (...) Szerbia különben sem hivatkozhat történelmi jogokra, mert ilyenek nincsenek. Wilson kijelentette, hogy a népek sakkfigurák, és hogy akaratukat és az élethez való jogukat tiszteletben kell tartani. A bunyevác és sokác nép érvényesíteni akarja jogait, amikor küldöttei nevében a békekonferenciához fordul, szigorú és pártatlan népszavazást kérve Bács-Bodrog

vármegyének a Ferenc-csatornáig terjedő részében.”³⁰ Az idézet abból az okmányból származik, amit Zomborban 1919 decemberében a bunyevác és sokác nép megbízottai jegyzettel juttattak el a béketárgyalásra.

Bácska és Bánság néprajzi viszonya

Bácska alatt Bács-Bodrog vármegye lakosai értendők, míg Bánát fogalma Krassó, Szörény, Temes és Torontál vármegyék lakosait öleli fel. Ezen a területen a magyarságon és németségen kívül a betelepítés folytán 16 népfaj ütött tanyát. Amikor Délvidék a török uralom alól felszabadult, „akkor annak összes lakossága nem tett többet 100.000 léleknél, vagyis az akkori Magyarország összlakosságának csak 4%-a lakott itt. Ma Bánság és Bácska közel 2 és fél millió lakossal bír, amíg tehát 200 év alatt az egész Magyarország lakossága meghatszorozódott, addig a Délvidéké majdnem huszonötször annyi lett. Egy gazdaságilag elnyomott és szabad mozgásában akadályozott nép ilyen fejlődésre nem képes, s amint fentebb igazoltuk azt, hogy úgy a szerbek, mint a románok saját nemzeti egyházaikban, szabad kulturális fejlődést élveztek, éppúgy tény az is, hogy a gazdasági versenyben ők lépést tarthattak velünk.”³¹ De vessünk egy tekintetet a statisztikai kimutatásra! Bácska és Bánság igen tarka néprajzi statisztikáját a magyar békedelegáció az 1910-es

³⁰ M. b. I., 474. o.

³¹ M. b. I., 377. o.

káját a magyar béke delegáció az 1910-es népszámlálás adatainak táblázatával dokumentálta. Érdekes ezekre az adatokra odafigyelni, főleg, ha a mai állapotokkal vetjük őket össze.³²

	Krassó- Szörény	Temes	Torontál	Bács- Bodrog	Összesen
Magyar	33 787	79 960	128 405	363 518	606 650
Német	55 883	165 883	165 779	190 697	578 242
Román	336 082	169 030	86 937	386	592 435
Szerb	14 674	69 905	199 750	145 063	429 392
Tót	2 908	3 080	16 143	30 137	52 268
Rutén	2 351	30	11	10 760	13 152
Horvát	319	350	4 203	1 279	6 151
Egyéb	20 143	12 597	13 923	70 545	117 208

Ezek szerint Bácskában és Bánságban a magyarság volt a relatív többség, őket követték szám szerint a németek, majd a románok, a szerbek pedig jóval kisebb számarányban a negyedik nemzetként szerepelnek ebben a kimutatásban. „A magyarság a vele mindig együtt tartó németiséggel együtt a bánsági népfajok közt is erős relatív többséget alkot. A táblázatból végül is megállapítható, hogy Bácskában a magyaroknak majdnem abszolút többsége van a szerb és az összes többi fajok együttesével szemben.”³³

³² M. b. I., 376. o.

³³ M. b. I., 377. o.

Zsidók és cigányok

Vajdaság életében a zsidóságnak is figyelemre méltó szerepe volt, és a tragikus sorsú cigányságról sem feledkezhetünk meg. A zsidókról az 1919-es demográfiai tanulmány a következőket közölte a világnak: „A magyar zsidók száma - faji szempontból tekintve - meghaladja az egymilliót, antropológiai szempontból csak vallási különbséget mutatnak föl (...) bizonyos, hogy a XIII. századig Magyarországon jobb bánásmódban részesültek, mint a nyugati országokban. A következő században Nagy Lajos rövid időre megfosztotta őket előnyös helyzetüktől. A Habsburg-ház állandóan üldözte őket. 1790 óta a magyar törvényhozás sorsuk javításával foglalkozik. Ez volt az oka annak, hogy amikor 1867-ben emancipálták őket, számuk félmillióra rúgott. Legnagyobb részük teljesen asszimilálódott a magyarokhoz. Képességeik az ipar és a kereskedelem felé terelték őket. (...) Velük született internacionalizmusuk ellenére is kiváló magyar írókat, tudósokat és művészeket adtak nekünk. A magyar nemzeti lélekhez való asszimilációjuk következtében el kell ismerni, hogy faji szempontból a magyar zsidók már nem is zsidók, hanem magyarok.”³⁴

Hogy hányan éltek Délvidéken, megtudhatjuk a már idézett XII. jegyzetek 4. mellékletéből, ahol az olvashatjuk, hogy Bánságban az 1910-es népszámlálás szerint 20 643, Bácskában pedig 18 244 zsidó volt.³⁵

³⁴ M. b. I., 359. o.

³⁵ M. b. I., 359. o.

Sajnos, a cigányságról számbeli adatot nem mutattak ki. A kisebb nemzetiségek alcíme alatt a végén említik meg őket. „A vándor cigányok elszórva az ország egész területén élnek. Ahol letelepültek, rendszerint faluvégi putrikban laknak. Az utóbbi termeli a magyar muzsikus cigányokat, akik ma már az egész művelt világon ismeretesek.”³⁶

Mivé lettünk, merre haladunk

Az utódállamokba jutott nemzeti kisebbségek sorsa közismert. Az új államok azt a heves bírálatot, amivel a magyar politikát illették, a nemzetiségekkel szemben nem arra használták fel, hogy jobb politikai gyakorlatot vezessenek be, hanem az ürügyül szolgált a kíméletlen üldöztetésre. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban (1929 után Jugoszláviában) a délszláv állam veszedelmet látott a kisebbségekben, *idegen elemnek* titulálta őket, és számos értekezés, tanulmány, cikk foglalkozott azzal, hogyan kellene Jugoszlávia nemzetiségeit „nacionalizálni”, illetve jugoszlávokká asszimilálni. A piemonti és porosz nemzeti egyesítés példája fűtötte a jugoszláv eszme megszállottait, és *egy ország, egy nemzet, egy nyelv, egy írás* jelszó alatt valójában a szerbesítésről álmodoztak jugoszláv felségjel alatt. Aki erről többet szeretne megtudni, feltétlenül el kellene olvasnia mgr. Mirnics Károly migrációkutató tanulmányát, amelyből nemrég a Kilátóban olvashattunk

³⁶ M. b. I., 359. o.

nem éppen szívderítő adatokat.³⁷ Ebben a tanulmányban olvashatjuk, hogy Vladan Jojkić még 1931-ben Újvidéken megjelentetett könyvében fogalmazta meg, hogy a mindenütt jelenlevő szerb többséget úgy lehet elérni, hogy nagy többségű szerb betelepítést végrehajtani Szerbia más részeiről Vajdaság területére, továbbá, hogy Vaso Čubrliović úgy számolt: „ha Bácskából 200 000 magyart eltávolítanánk, megoldanánk a magyar kisebbség kérdését... Ezen munkálkodni kell.”

Végezetül emlékezzünk csak vissza arra, mit hozott a sok fajtisztogató „nacionalizáló” gyakorlat e téren. A faji tisztogatás áldozataként a tragikus sorsú zsidóság majdnem teljesen eltűnt Vajdaságból. A kollektív büntetés áldozatául estek nemzetek, a vajdasági szerbség is megszenvedte a „razziák” örvöngését, majd utána jött a meg nem érdemelt bosszú az itt maradt magyarságon 1944-ben. Majd jöttek a véres 90-es évek. Talán már végére jutottunk az etnikai tisztogatásoknak. Élhetünk mi békében is, egymás mellett, egymás kultúráját gyarapítva, egymás örömére.

³⁷ Magyar Szó, 2000. április 1., 9. o.